

Conceptexamenprogramma
Nederlandse taal en literatuur
Vmbo gemengde en theoretische
leerweg (gl/tl)

Versie 2

September 2025

Conceptexamen- programma

Nederlandse taal en literatuur

Vmbo – Gemengde en
theoretische leerweg (gl/tl)

Versie 2

September 2025

een doordacht curriculum
dat doen we *samen*

Verantwoording

2025 SLO, Amersfoort

Mits de bron wordt vermeld, is het toegestaan zonder voorafgaande toestemming van de uitgever deze uitgave geheel of gedeeltelijk te kopiëren en/of verspreiden en om afgeleid materiaal te maken dat op deze uitgave is gebaseerd.

Auteur

SLO

Informatie

SLO

Postbus 502, 3800 AM Amersfoort

Telefoon (033) 4840 840

Internet: www.slo.nl

E-mail: info@slo.nl

AN 9.8055.011

Inhoudsopgave

1. Inleiding	4
Leeswijzer	4
Meer informatie	5
2. Karakteristiek	6
Kenmerken van het vak Nederlandse taal en literatuur	6
Nederlandse taal en literatuur als schoolvak	6
Nederlandse taal en literatuur in de schoolsoorten	8
Vmbo	8
Havo	8
Vwo	9
3. Raamwerk met domeinen en subdomeinen	10
4. Eindtermen	11
Domein A Communicatie	11
Subdomein A1 Receptieve taalvaardigheid	11
Subdomein A2 Productieve taalvaardigheid	12
Subdomein A3 Interactie	15
Domein B Taal	17
Subdomein B1 Taal als systeem	17
Subdomein B2 Taal in beweging	18
Domein C Literatuur	21
Subdomein C1 Literatuur als systeem	21
Subdomein C2 Literatuur in beweging	21
Bijlage – Begrippenlijst	23

1. Inleiding

Voor je ligt het conceptexamenprogramma Nederlandse taal en literatuur voor vmbo-gemengde en theoretische leerweg (vmbo-gl/tl) – **versie 2**. In 2022-2024 heeft de vakvernieuwingscommissie Nederlands de eerste versie van dit conceptexamenprogramma ontwikkeld – tegelijkertijd en in samenhang met de andere conceptexamenprogramma's Nederlandse taal en literatuur voor alle schoolsoorten en leerwegen.

Op basis van dat conceptexamenprogramma heeft het College voor Toetsen en Examens (CvTE) een conceptsyllabus ontwikkeld voor de inhouden die aan het centraal examen zijn toegewezen. De syllabuscommissie heeft bij de uitwerking hiervan adviezen gedaan voor aanpassingen in het conceptexamenprogramma. SLO heeft deze gewogen en heeft op basis daarvan verbeteringen gedaan. Daarnaast zijn er ook aanpassingen gedaan op basis van de afstemming met conceptkerndoelen en de afstemming tussen vakken. Dit heeft geleid tot de versie 2 die voor je ligt.

SLO zal alle conceptexamenprogramma's en -syllabi beproeven in de onderwijspraktijk. De feedback die wordt opgehaald bij leerlingen, leraren en andere betrokkenen wordt gewogen en waar nodig worden de conceptexamenprogramma's en de conceptsyllabi aangescherpt. Daarna worden de documenten vastgesteld door het ministerie van OCW. Vanaf dat moment kunnen de definitieve examenprogramma's en de syllabi geïmplementeerd worden.

SLO voert in [opdracht](#) van het ministerie van OCW regie over de actualisatie van het gehele curriculum.

Leeswijzer

Dit conceptexamenprogramma begint met een karakteristiek, waarin de visie op Nederlands en de positie van het vak in de bovenbouw van het voortgezet onderwijs staat beschreven. Daarna volgt het raamwerk: een schematische weergave van de inhouden per domein of subdomein en een verdeling van inhouden over school- en centraal examen. Vervolgens volgen de eindtermen. Per eindterm is een doelzin, uitwerking ('Het gaat hierbij om') en een illustratie ('Te denken valt aan') opgenomen. De doelzin en uitwerking behoren tot het wettelijk deel; de illustratie tot het niet-wettelijke deel. Bij de eindterm staat of het om een beheersingsdoel gaat (B), een ervaringsdoel (E) of dat er sprake is

van een hybride doel (H), een combinatie van beheersing en ervaring. Tot slot staat in de bijlage de begrippenlijst.

Meer informatie

Meer informatie over de inhoudelijke keuzes en de inrichting van het proces is te vinden in het toelichtingsdocument conceptexamenprogramma's Nederlandse taal en literatuur voor vmbo, havo en vwo – versie 2 (Herder, Pleumeekers, Van Schaik, 2025).

Alle informatie over de totstandkoming, de opzet, werkwijze en inhoud van de conceptexamenprogramma's is te vinden op:

<https://www.actualisatie-examenprogrammas.nl/nederlands>.

2. Karakteristiek

Kenmerken van het vak Nederlandse taal en literatuur

Het vak Nederlandse taal en literatuur (vanaf nu: Nederlands) leidt leerlingen op tot taalvaardige, taalbewuste en cultuurbewuste burgers die kunnen deelnemen aan een geletterde, meertalige en pluriforme samenleving. Het vak bevordert zo gelijke kansen om persoonlijke en maatschappelijke doelen te bereiken vanuit ieders eigen potentie, interesse, ambitie of achtergrond. Leerlingen leren doelgericht te communiceren, hun gedachten en gevoelens te uiten en om te gaan met de continue stroom aan informatie. Daarnaast beschouwen ze talige verschijnselen en communiceren ze over literaire teksten uit heden en verleden. Zo ontwikkelen ze hun eigen talige en culturele identiteit.

Het Standaardnederlands is in grote delen van het Koninkrijk der Nederlanden de gemeenschappelijke taal die belangrijk is voor onderwijs, persoonlijke ontwikkeling en maatschappelijk functioneren. Leerlingen maken in hun dagelijks leven en op school kennis met verschillende talige en culturele praktijken en het schoolvak biedt leerlingen inzicht in de betekenis van taal en teksten vanuit de sociaal-culturele en historische context van het Nederlands. Veel leerlingen hebben een andere thuistaal dan het Nederlands. Door aandacht te besteden aan de rijkdom en dynamiek van de Nederlandse taal en de verscheidenheid aan taalvariëteiten en teksten, krijgen leerlingen meer zicht op zichzelf, de ander, de maatschappij en hun plek daarin. Het vak Nederlands levert met al deze inhouden en vaardigheden zodoende ook een belangrijke bijdrage aan de breder gestelde burgerschapsdoelen.

Nederlandse taal en literatuur als schoolvak

Nederlands is een verplicht kernvak in de bovenbouw vo en behoort tot het gemeenschappelijk deel voor alle schoolsoorten en leerwegen. Hier bouwt het voort op de kennis en vaardigheden die leerlingen in de onderbouw hebben verworven. Om een doorlopende leerlijn vanuit primair onderwijs en onderbouw voortgezet onderwijs te waarborgen, is voortgebouwd op de kerndoelen Nederlands. Dit is qua ordening van inhouden goed te zien: het vak krijgt in een doorlopende leerlijn vorm vanuit drie invalshoeken: communicatie, taal en literatuur.

Communicatie

Leerlingen leren hun communicatie af te stemmen op doel, publiek en context. De taalvaardigheden hebben wezenlijke overeenkomsten en ontwikkelen zich in samenhang met elkaar. Bij het lezen, schrijven, kijken, luisteren, spreken en gesprekken voeren spelen dezelfde processen een rol en passen leerlingen kennis toe over taal, teksten en communicatie. Hiermee versterken leerlingen hun taalvaardigheid en verbreden en verdiepen ze hun kennis. Meer dan in de onderbouw zijn communicatieve situaties georiënteerd op beroepscontexten en maatschappelijk functioneren. Ook leren leerlingen bewust, kritisch en efficiënt om te gaan met informatie uit teksten en multimediale bronnen en die te beoordelen op bruikbaarheid en kwaliteit.

Taal

Leerlingen verwerven kennis, vaardigheden en houdingen over taal en taalgebruik. Ze ontwikkelen hun taalbewustzijn door talige verschijnselen en uitingen te analyseren, te bespreken en daarop te reflecteren. Ze beschouwen taaluitingen vanuit verschillende perspectieven en reflecteren daarop vanuit een onderzoekende houding. Inzien hoe talen veranderen en hoe taal werkt, stimuleert begrip en waardering voor talige diversiteit. In een steeds verder gedigitaliseerde samenleving ontwikkelen leerlingen inzicht in de mogelijkheden, beperkingen en het gebruik van digitale communicatiemiddelen.

Literatuur

Leerlingen lezen, beluisteren, schrijven en bespreken een verscheidenheid aan literaire teksten. Ze leren deze te analyseren en interpreteren met behulp van kennis van literaire begrippen en genres. Ze kennen betekenis en waarde toe aan literatuur vanuit een persoonlijk perspectief en vanuit de sociaal-culturele en historische context. Zo ontwikkelen ze cultuurbewustzijn en groeit hun literaire competentie. De leerlingen worden zich bewust van verschillende culturele perspectieven in de samenleving en de rol en positie van Nederlandse literaire teksten daarin.

Samenhang

Kennis, vaardigheden en houdingen opgedaan bij Nederlands ondersteunen de taalontwikkeling van het Nederlands, de andere taalvakken en de zaakvakken. Bij andere vakken op school vergroten leerlingen hun talige kennis en vaardigheden en gebruiken ze het Nederlands als middel om te leren. Leerlingen lezen, bekijken, beluisteren en bespreken vakinhouden en schrijven en presenteren om hun ideeën onder woorden te brengen. Samenhang tussen Nederlands en andere schoolse contexten biedt dus kansen voor duurzame kennis- en taalontwikkeling. De inhouden zijn sterk verwant aan de moderne vreemde talen, met name Engels, en aan het vak Friese taal en cultuur.

Nederlandse taal en literatuur in de schoolsoorten

Bij Nederlands ontwikkelen alle leerlingen kennis, vaardigheden en houdingen op het gebied van communicatie, taal en literatuur. Hiermee worden ze voorbereid op hun vervolgopleiding en hun plek in de samenleving. In de verschillende schoolsoorten en leerwegen worden specifieke accenten gelegd voor het beheersen van kennis, vaardigheden en houdingen en het opdoen van ervaringen.

Vmbo

Een goede beheersing van het Nederlands speelt een belangrijke rol om leerlingen voor te bereiden op het mbo en de beroepspraktijk. Leerlingen kunnen zich op het vmbo in allerlei communicatieve situaties goed uitdrukken. Ze kunnen teksten lezen en produceren over praktische, concrete en actuele onderwerpen. In alle leerwegen van het vmbo is aandacht voor het lezen van literatuur en maken leerlingen kennis met literaire en culturele thema's.

Binnen de basisberoepsgerichte leerweg (vmbo-bb) zijn de onderwerpen en communicatieve situaties concreet en toepasbaar in de directe leefomgeving en beroepscontexten. Ook is er aandacht voor het onderhouden van de onderliggende technische taalvaardigheden voor mondeling en schriftelijk taalgebruik.

Binnen de kaderberoepsgerichte leerweg (vmbo-kb) is er eveneens oog voor maatschappelijke en beroepsgerichte contexten. Hier neemt de complexiteit van taken en teksten toe.

In de gemengde en theoretische leerweg (vmbo-gl/tl) zijn taken, teksten en contexten abstracter en complexer dan in de andere vmbo-leerwegen. Naast aandacht voor beroepsgerichte contexten met het oog op doorstroom naar het mbo, bereidt vmbo-gl/tl leerlingen voor op doorstroom naar het havo. Naast een grotere taalvaardigheid, verwerven leerlingen op vmbo-gl/tl meer en deels andere kennis over taal en literatuur.

Havo

Het havo bereidt leerlingen voor op het hbo en op doorstroom naar het vwo. Leerlingen voeren authentieke en samenhangende taaltaken uit met een brede variatie aan teksten. Deze teksten zijn niet alleen relevant voor persoonlijke ontwikkeling en maatschappelijke deelname, maar laten hen ook kennismaken met beroepsgerelateerde vormen van communicatie, kennis over taal en taalgebruik, en literatuur. Ook is er aandacht voor het kritisch verwerken van veel teksten in uiteenlopende genres.

Vwo

Omdat het vwo de leerlingen voorbereidt op wetenschappelijk vervolgonderwijs, is er aandacht voor (pre)academische taalvaardigheden in theoretische en abstracte contexten. Leerlingen voeren complexere taaltaken uit die een beroep doen op kritisch denken en onderzoeksvaardigheden. Ze verdiepen zich in kennis over taal en taalgebruik en in de sociaal-culturele en historische context van teksten en literatuur.

3. Raamwerk met domeinen en subdomeinen

Hieronder vind je het raamwerk van Nederlandse taal en literatuur geordend naar domeinen en subdomeinen. Daarbij is een verdeling gemaakt van inhouden over het schoolexamen (SE) en centraal examen (CE).

Onderstaande SE-CE-verdeling is basis voor het ontwikkelen van de conceptsyllabus en gericht op invoering van het examenprogramma op korte termijn (2-5 jaar).

In het toelichtingsdocument is daarnaast een SE-CE-verdeling te vinden gewenst voor examinering op middellange termijn (8-10 jaar).

Domeinindeling	Titel (sub)domein	Toewijzing SE-CE	
		SE	CE
Domein A	Communicatie		
Subdomein A1	Receptieve taalvaardigheid		X
Subdomein A2	Productieve taalvaardigheid	X	X
Subdomein A3	Interactie	X	
Domein B	Taal		
Subdomein B1	Taal als systeem	X	X
Subdomein B2	Taal in beweging	X	
Domein C	Literatuur		
Subdomein C1	Literatuur als systeem	X	X
Subdomein C2	Literatuur in beweging	X	

4. Eindtermen

Domein A Communicatie

Subdomein A1 Receptieve taalvaardigheid

Eindterm 1

De leerling toont begrip van zakelijke en literaire teksten, passend bij het lees- of luisterdoel. (B)

Het gaat hierbij om:

- lezen van en luisteren en kijken naar teksten;
- analyseren van communicatieve doelen, perspectieven, publiek en context, in relatie tot het genre;
- selecteren van bruikbare informatie;
- verwoorden van hoofd- en bijzaken, hoofdgedachte, thema, relaties binnen teksten en betekenis van de tekst;
- uitleggen van informatie, passend bij het lees- of luisterdoel, waar nodig met taaladviesbronnen.

Te denken valt aan:

- een schema opstellen waarin de hoofdzaken van een tekst worden weergegeven;
- een grafische weergave maken van de tijdlijn van de gebeurtenissen uit een artikel, boek of film;
- een stappenplan volgen om een videobewerking correct uit te voeren met onbekende software;
- aantekeningen maken tijdens het lezen, kijken of luisteren vanuit een specifiek doel;
- de relevantie bepalen van reacties op een vraag op een online forum.

Eindterm 2

De leerling evalueert en reflecteert op zakelijke en literaire teksten, passend bij het lees- of luisterdoel. (B)

Het gaat hierbij om:

- beschrijven van verschillen en overeenkomsten in feiten, meningen, argumenten en perspectieven;
- beschrijven van inhoudelijke relaties binnen en tussen teksten;
- beschrijven van tegenstrijdige inhoud binnen en tussen teksten;
- beoordelen van aanvaardbaarheid, bruikbaarheid en betrouwbaarheid van teksten;
- reflecteren op de waarde, inhoud en vorm van teksten.

Te denken valt aan:

- overeenkomsten en verschillen benoemen tussen adviezen voor het behandelen van een fysieke klacht, van diverse raadgevers op verschillende websites, en aangeven welke raad het meest aanvaardbaar is;
- teksten over eenzelfde onderwerp rangschikken op basis van betrouwbaarheid, bij het zoeken naar informatie voor een specifiek doel;
- een onderbouwde keuze maken voor een product naar gebruiksvriendelijkheid en prijs-kwaliteitverhouding, na vergelijking van verschillende artikelen over het product en het beluisteren van een consumentenprogramma;
- een bericht factchecken, met aandacht voor taalgebruik en technische mogelijkheden om teksten of beelden te manipuleren of creëren.

Subdomein A2 Productieve taalvaardigheid**Eindterm 3**

De leerling verwerkt doelgericht informatie uit mondelinge, schriftelijke en digitale bronnen. (B)

Het gaat hierbij om:

- formuleren van een zoekopdracht op basis van een gegeven onderzoeksvraag;
- combineren van geschikte zoekhulpmiddelen, zoekopdrachten en zoekstrategieën;
- selecteren van bruikbare bronnen en informatie;

- ordenen van kennis en inzichten;
- reflecteren op de geschiktheid van gebruikte digitale hulpmiddelen.

Te denken valt aan:

- formuleren van effectieve prompts;
- een overzicht maken van mogelijke vakantiebestemmingen op basis van vooraf gestelde criteria;
- een presentatie of pitch voorbereiden waarin een vraag of probleem van een denkbeeldige klant beantwoord wordt op basis van objectieve informatie, en waarin voor- en nadelen besproken worden;
- een venndiagram invullen om voor- en nadelen in verschillende bronnen te vergelijken;
- een collectie van actuele teksten aanleggen over een onderwerp uit een beroepsgericht profielvak.

Eindterm 4

De leerling schrijft afgestemd op doel, publiek en context. (B)

Het gaat hierbij om:

- teksten uit zakelijke genres, gerelateerd aan alledaagse, maatschappelijke, opleidings- en beroepscontexten;
- ordenen, parafraseren en samenvatten van gegenereerde en geselecteerde tekstinhoud;
- verwoorden van ideeën, ervaringen, gevoelens, gedachten, redeneringen en informatie in begrijpelijk en passend Nederlands;
- toepassen van kennis over taalverzorging, taalgebruik, genrekenmerken en bronvermelding, waar nodig met behulp van taaladviesbronnen;
- passend opmaken van een tekst en gebruiken van tabellen en figuren.

Te denken valt aan:

- vanuit een stage- of studiescenario een zakelijke e-mail schrijven waarin om een stageplaats gevraagd wordt met een motivatie;
- een wervende online tekst schrijven voor het bedrijf waar de leerling stage loopt;
- naar aanleiding van gebruikservaringen van de leerling zelf en anderen een reactie over de gebruiksvriendelijkheid van een product op een forum schrijven, waarin de leerling zijn of haar beargumenteerde mening geeft;
- gebruikmaken van een grafiek of illustratie om informatie in een werkstuk voor een ander vak te verduidelijken;
- een eigen zakelijke tekst omzetten naar een ander medium, bijvoorbeeld een webpagina voor een specifiek publiek.

Eindterm 5

De leerling spreekt afgestemd op doel, publiek en context. (B)

Het gaat hierbij om:

- teksten uit zakelijke genres, gerelateerd aan alledaagse, maatschappelijke, opleidings- en beroepscontexten;
- gestructureerd verwoorden van ideeën, ervaringen, gevoelens, gedachten, redeneringen en informatie in begrijpelijk en passend Nederlands;
- afstemmen van taalgebruik, stemgebruik, non-verbale communicatie en medium;
- afstemmen van inhoud op kennis, achtergrond en perspectief van het publiek;
- passend inzetten van taalregisters, retorische middelen en visuele ondersteuning.

Te denken valt aan:

- een pitch houden voor ouders tijdens een informatieavond over de ervaringen tijdens stages en de uitgevoerde opdrachten bij het praktijkvak;
- een informatieve presentatie geven over de gekozen vervolgopleiding;
- een informatieve podcast of korte documentaire maken;
- een promotiefilmpje over een boek, film of theaterstuk maken voor leeftijdsgenoten;
- een (interactieve) stadswandeling of rondleiding maken.

Eindterm 6**De leerling gebruikt taal op een creatieve manier. (E)**

Het gaat hierbij om:

- op verschillende manieren verwoorden van ideeën, gedachten, ervaringen, gevoelens en fantasieën;
- zichzelf uiten door te experimenteren met klanken, woorden en zinnen;
- experimenteren met literaire en visuele middelen in teksten;
- verwoorden van keuzes met betrekking tot inhoud en vorm.

Te denken valt aan:

- verwoorden van ervaring en beleving van culturele activiteiten in een vormvrij cultureel zelfportret;
- een ikje schrijven over een gebeurtenis uit het eigen leven;
- een lied, raptekst, gedicht of kort verhaal schrijven met verhaalelementen uit andere verhalen;
- een eigen tekst of presentatie boeiender of aantrekkelijker maken door gebruik van visuele en literaire middelen;
- een reclameslogan schrijven waarin verschillende vormen van rijm voorkomen.

Subdomein A3 Interactie**Eindterm 7****De leerling voert gesprekken afgestemd op doel, gesprekspartner(s) en context. (B)**

Het gaat hierbij om:

- actief bijdragen aan online en offline gesprekken gerelateerd aan alledaagse, maatschappelijke, opleidings- en beroepscontexten;
- initiatief nemen, actief luisteren en passend reageren op signalen en bijdragen van gesprekspartner(s);
- afstemmen van taalgebruik, stemgebruik, non-verbale communicatie en medium;
- afstemmen van inhoud op kennis, achtergrond en perspectief van de gesprekspartner(s);
- toepassen van gespreks- en taalconventies.

Te denken valt aan:

- aan een discussie over een maatschappelijk onderwerp deelnemen in een klasforum;
- een 'collega' betrekken bij een klantgesprek, in een (gesimuleerde) beroepscontext;
- dorps- of stadsgenoten interviewen over het gebruik van een taalvariant;
- een debat voeren over een aan school gerelateerde of maatschappelijke kwestie, met focus op duidelijk spreken en respectvolle interactie.

Eindterm 8

De leerling voert gesprekken om tot kennisopbouw, begrip of een aanpak te komen. (H)

Het gaat hierbij om:

- verwoorden van kennis, ideeën en standpunten met argumenten;
- ruimte bieden voor bijdragen van gesprekspartners en vragen om toelichting, verklaring of bevestiging;
- luisteren naar, doorvragen op en ter discussie stellen van de ideeën en perspectieven van gesprekspartners;
- beargumenteerd accepteren dan wel verwerpen van andermans argumenten;
- samenvatten van inzichten en oplossingen of trekken van conclusies.

Te denken valt aan:

- een exploratief gesprek voeren over een probleem dat op school, in de regio of in de maatschappij speelt;
- een gezamenlijke oplossing bedenken voor een vraagstuk passend bij een profielvak;
- een evaluatiegesprek voeren na een project waarbij de eigen ontwikkeling centraal staat;
- een groepsgesprek voeren over de verschillen tussen een boek en een serie.

Domein B Taal

Subdomein B1 Taal als systeem

Eindterm 9

De leerling toont inzicht in zakelijke en literaire genres. (B)

Het gaat hierbij om:

- benoemen van kenmerken met betrekking tot context, doel, inhoud en vorm, passend bij een genre;
- beschrijven van genrespecifieke kenmerken van taalgebruik;
- verbanden leggen tussen het gebruik van genrekenmerken en het communicatieve doel.

Te denken valt aan:

- verschillende instructies voor een handeling vergelijken en uitleggen welke het communicatieve doel het beste bereikt;
- een onderbouwde keuze maken voor een tekstgenre bij het maken van een tekst voor een opdrachtgever;
- een informatieve webpagina over een opleiding vergelijken met blogs van studenten, en in kaart brengen hoe de teksten verschillen qua inhoud en vorm;
- een artikel herschrijven tot een krantenbericht en uitleggen hoe het taalgebruik is gewijzigd;
- verschillende zakelijke en literaire teksten rondom een thema verzamelen en de genrekenmerken van deze teksten in kaart brengen.

Eindterm 10

De leerling beoordeelt de overtuigingskracht van een tekst en de auteur of spreker. (B)

Het gaat hierbij om:

- benoemen van standpunt en argumenten en van de context waarin de argumentatie plaatsvindt;
- beoordelen van de geloofwaardigheid van de auteur of spreker;
- beschrijven van de manier waarop gevoelens worden opgeroepen bij het publiek;
- innemen van een standpunt op basis van de overtuigingskracht van argumentatie.

Te denken valt aan:

- reclames vergelijken en beoordelen op overtuigingskracht en ingezette retorische middelen;
- uitingen op sociale media van verschillende influencers vergelijken, en verwoorden hoe zij inspelen op gevoelens;
- een instructie maken om manipulatietechnieken te herkennen die gebruikt worden in de verspreiding van nepnieuws.

Subdomein B2 Taal in beweging

Eindterm 11

De leerling toont inzicht in en reflecteert op taalvariatie en taalverandering. (H)

Het gaat hierbij om:

- vergelijken van talen en taalvariëteiten in de eigen omgeving;
- beschrijven van verschillen en overeenkomsten tussen talen en taalvariëteiten op grond van geografische, etnische en sociale verschillen;
- verwoorden hoe talen en taalvariëteiten veranderen;
- reflecteren op het eigen meertalig repertoire en op oordelen over meertaligheid in het Nederlandse taalgebied.

Te denken valt aan:

- onderzoek doen naar talen en taalvariëteiten in de eigen klas;
- het gebruik van verschillende talen of taalvariëteiten benoemen en duiden in hiphop van Nederlandse artiesten;
- de benaming die voor een voorwerp gebruikt wordt in verschillende plaatsen in Nederland opzoeken en de verschillen uitleggen;
- een interview houden met iemand die een andere thuistaal heeft dan het Nederlands over de voor- en nadelen daarvan.

Eindterm 12

De leerling toont inzicht in en reflecteert op het effect van keuzes in taalgebruik in verschillende contexten. (H)

Het gaat hierbij om:

- verwoorden van keuzes in taalgebruik op grond van correctheid, creativiteit en passendheid in een bepaalde context;

- verwoorden van het effect dat een tekst oproept op basis van gemaakte keuzes in taalgebruik;
- reflecteren op hoe je overkomt op anderen op basis van keuzes in je eigen meertalig repertoire, zowel online als offline.

Te denken valt aan:

- een gedicht en een krantenbericht over hetzelfde actuele onderwerp vergelijken op kenmerken van taalgebruik;
- het taalgebruik in een informatief televisieprogramma beschrijven en uitleggen waarom het past bij het beoogde publiek;
- een podcast maken over welk taalgebruik passend is in een beroepsmatige context;
- kenmerken van het eigen schriftelijk taalgebruik benoemen door teksten in alledaagse en schoolse contexten te vergelijken;
- teksten uit zakelijke en literaire genres vergelijken op basis van de emoties die het taalgebruik oproept.

Eindterm 13

De leerling toont inzicht in en reflecteert op de mogelijkheden en beperkingen van digitale communicatiemiddelen. (H)

Het gaat hierbij om:

- beschrijven hoe digitale middelen de alledaagse communicatie beïnvloeden;
- beschrijven hoe makers van digitale media de aandacht van gebruikers trekken, vasthouden en beïnvloeden met kleurende en sturende technieken;
- experimenteren met digitale hulpmiddelen om tekst te genereren;
- herkennen van en conclusies trekken over de mogelijkheden en beperkingen van digitale middelen bij receptie en productie van Nederlands;
- evalueren van digitaal gegenereerde tekst op betrouwbaarheid en relevantie.

Te denken valt aan:

- een infographic ontwerpen over de kansen en gevaren van het gebruik van artificiële intelligentie (AI) bij het schrijven van teksten;
- onderzoeken hoe influencers een online identiteit creëren en reflecteren op de eigen online identiteit;
- een enquête ontwerpen die meet hoe leeftijdgenoten beïnvloed worden door digitale media;

- kritisch gebruiken van hulpmiddelen als digitale woordenboeken, vertaalapplicaties, spellingscontrole en een AI-schrijfassistent, bij het schrijven van een tekst.

Eindterm 14

De leerling legt verbanden tussen ervaringen, persoonlijke interesses en kwaliteiten, vervolgopleidingen en toekomst. (E)

Het gaat hierbij om:

- verkennen van de plaats en functie van de Nederlandse taal in de samenleving;
- oriënteren op sectoren, beroepen en vervolgopleidingen waarin de kennis en vaardigheden van het schoolvak Nederlands relevant zijn;
- deelnemen aan activiteiten gerelateerd aan het schoolvak Nederlands;
- benoemen van de eigen kwaliteiten en interesses passend bij het schoolvak Nederlands;
- reflecteren op opgedane ervaringen in het kader van oriëntatie op studie en beroep.

Te denken valt aan:

- beroepsgerelateerde situaties inventariseren waarin effectieve communicatie of correct en begrijpelijk taalgebruik van belang is;
- een taalportret van zichzelf maken met kennis en vaardigheden die belangrijk zijn in het toekomstig werkveld van de leerling;
- een interview houden over de rol van taal in het werk, met iemand vanuit de toekomstige beroepscontext;
- met professionals uit verschillende vakgebieden gerelateerd aan communicatie, taal en literatuur in gesprek gaan.

Domein C Literatuur

Subdomein C1 Literatuur als systeem

Eindterm 15

De leerling toont inzicht in het gebruik van literaire middelen bij de interpretatie van teksten. (B)

Het gaat hierbij om:

- beschrijven van thema, inhoud en vorm van verhalende, lyrische en dramatische teksten;
- beschrijven hoe literaire middelen gebruikt worden om bepaalde effecten bij de lezer of luisteraar te bereiken.

Te denken valt aan:

- een gezamenlijke literaire *mindmap* maken en bespreken waarin enkele verhaalelementen worden behandeld die van belang zijn voor de interpretatie van de literaire tekst;
- een vergelijking maken van drie verschillende gedichten op basis van een thema en daar zelf drie liedteksten bij zoeken;
- een filmscript maken bij een literaire tekst met gebruik van literaire middelen om spanning op te bouwen;
- een stopmotionvideo maken aan de hand van de chronologie van een gelezen literaire tekst;
- een vergelijkende tabel maken over hoe personages worden weergegeven in verschillende teksten.

Subdomein C2 Literatuur in beweging

Eindterm 16

De leerling evalueert diens literaire ontwikkeling aan de hand van literaire teksten. (E)

Het gaat hierbij om:

- belevend en herkenkend lezen van zes tot acht boeken, waarvan ten minste vier oorspronkelijk Nederlandstalig;
- lezen, beluisteren en bekijken van een gevarieerde selectie gedichten en liedteksten met eenvoudige taal en inhoud;
- verwoorden van opgedane inzichten en kennis over zichzelf na het lezen van literaire teksten;

- verwoorden van de eigen literaire ontwikkeling op basis van kennis van literaire genres, eigen interesse, belevingswereld en leeservaringen.

Te denken valt aan:

- een literair fragment bespreken en vertellen welke gevoelens of inzichten de tekst oproept;
- een aantal gedichten of literaire tekstfragmenten rangschikken op basis van de eigen literaire voorkeur;
- een recensie schrijven over een klassikaal gelezen jeugdroman;
- het lezen van een gedicht van de stadsdichter, daar een passende omgevingsfoto bij zoeken en verwoorden waarom deze foto erbij past;
- een boekenpanel houden over een aantal gelezen literaire teksten.

Eindterm 17

De leerling legt verbanden tussen literatuur, maatschappij en cultuur. (E)

Het gaat hierbij om:

- verkennen welke rol literaire teksten spelen bij grote levensgebeurtenissen en andere cultuuruitingen;
- verkennen hoe belangrijke maatschappelijke gebeurtenissen in literatuur beschreven worden.

Te denken valt aan:

- een vergelijking maken tussen een thema uit een Young Adult-roman en de actualiteit;
- een multimediale presentatie maken waarin een literaire tekst verbonden wordt met maatschappelijke en culturele thema's;
- een vergelijking maken van de manieren waarop verhalen, gedichten en liedteksten een rol spelen bij gebeurtenissen als geboorte en huwelijk, binnen de culturen die in de klas vertegenwoordigd zijn.

Bijlage – Begrippenlijst

Hieronder lees je de vakspecifieke begrippen en hun omschrijving. Deze omschrijvingen zijn bedoeld voor leraren om de bedoeling en inhoud van het conceptexamenprogramma te begrijpen.

Begrip	Omschrijving
Betekenisvolle bron of context	Een bron of context is betekenisvol als de inhoud maatschappelijk relevant is, of van persoonlijke betekenis is voor de leerling, doordat deze past bij de interesses en belangen van dat moment.
Bron	Een bron is de oorsprong van data of informatie, inclusief de maker en de manier waarop die wordt aangeboden.
Communicatie	De (online) mondelinge, schriftelijke en multimodale uitwisseling van boodschappen die bewust en/of onbewust, verbaal en/of non-verbaal worden overgebracht, ontvangen en geïnterpreteerd. Wanneer deze uitwisseling is afgestemd op doel, publiek en context, is er doelgerichte communicatie.
Communicatief doel	Wat je beoogt te bereiken door middel van communicatie: informeren, amuseren, instrueren, overtuigen, beschouwen en/of activeren.
Communicatieve context	De tijdruimtelijke en sociaal-culturele omgeving waarin specifieke communicatie plaatsvindt. De context van de communicatie oefent een grote invloed uit op de vorm die je communicatie aanneemt.
Creativiteit	Het vermogen om originele ideeën en oplossingen te bedenken en te realiseren met behulp van taal, materialen en technieken.
Cultuurbewustzijn	Inzicht hebben in de verschillende manieren waarop mensen met uiteenlopende achtergronden en herkomst leven, denken en handelen, en hun uitingen in perspectief plaatsen.
Cultuuruiting	Manier waarop een samenleving of groep haar waarden, normen, ideeën, tradities, omgangsvormen en creativiteit tot uitdrukking brengt. Bijvoorbeeld:

	kunst, muziek, literatuur, architectuur, rituelen en gebruiken.
Culturele diversiteit	De aanwezigheid van onder meer verschillende talen, tradities, normen, waarden, religies, oriëntaties en etniciteiten en andere aspecten van cultuur in een samenleving.
Culturele identiteit	Onderdeel van iemands identiteit of die van een groep op basis van gemeenschappelijke waarden en normen.
Fictie	Alle tekstvormen waarin met behulp van verteltechnieken een werkelijkheid verbeeld wordt middels audiovisuele en/of talige media. Bijvoorbeeld vormen van literatuur, films, tv-series en verhalende games.
Geletterdheid	Het vermogen om geschreven taal te begrijpen, te evalueren en doelgericht te gebruiken, in het persoonlijke leven en in maatschappelijke context.
Genre	Een verzameling teksten van een vergelijkbare soort en met hetzelfde doel, die wordt gekenmerkt door (een) overeenkomstig(e) structuur, stijl, taalgebruik en lay-out. Genres helpen bij het ordenen en herkennen van verschillende tekstsoorten. Er zijn literaire en zakelijke genres. Literaire genres kennen een onderscheid in proza, poëzie en toneel en alle vormen daartussen. Voorbeelden van tekstsoorten zijn kinderriempjes, liedjes, gedichten, korte verhalen, romans, <i>graphic novel</i>, fabels, verhalende podcast of <i>spoken word</i>. Zakelijke genres kennen globaal een nader onderscheid in feitelijke en waarderende tekstsoorten. Voorbeelden van feitelijke tekstsoorten zijn een nieuwsbericht, beschrijving, instructie, recept, schoolboektekst, verklaring, infographic, oproep, verzoek. Voorbeelden van waarderende tekstsoorten zijn een beschouwing, betoog, respons, column, recensie, reclame, ingezonden brief.
Genrekenmerk	Een typerende eigenschap van een tekst binnen een bepaald genre: communicatief doel, structuur, stijl,

	taalgebruik en lay-out. Het kenmerk beïnvloedt hoe een tekst wordt opgebouwd en geïnterpreteerd. Genrekenmerken helpen bij het herkennen, begrijpen en classificeren van teksten binnen zowel literaire als zakelijke genres.
Gespreksconventie	Wat in gesprekken in een bepaalde context door de taalgemeenschap gebruikelijk en passend wordt gevonden, bijvoorbeeld op gepaste wijze de beurt nemen.
Interactie	Uitwisseling van kennis, ideeën, gevoelens en informatie tussen twee of meer personen, waarbij er sprake is van een voortdurende afwisseling tussen luister- en spreek- en gespreksactiviteiten, en/of lees- en schrijfactiviteiten.
Literair middel	Talig middel dat zich onderscheidt van een zakelijke manier van uitdrukken en bijdraagt aan de esthetische waarde van een tekst. Literaire middelen kleuren een tekst en richten de aandacht van de lezer of luisteraar. Bijvoorbeeld: stijl, register, stijlfiguren, beeldspraak en vormgevingsaspecten.
Literatuur	Wat onder literatuur wordt verstaan loopt uiteen en is veranderlijk. Het gaat om teksten die een werkelijkheid verbeelden met taal als voornaamste medium en met inzet van literaire middelen. Literatuur omvat een breed scala aan genres, zowel fictieve als non-fictieve teksten, van uiteenlopende complexiteit. Er worden vanouds drie vormen onderscheiden: verhalende, lyrische en dramatische teksten. De betekenis van literaire teksten komt tot stand in een wisselwerking tussen de tekst, de context en de lezer.
Meertalig repertoire	De talen, taalvariëteiten of woorden en uitdrukkingen uit de talen/taalvariëteiten die een persoon passief of actief beheerst, die flexibel gebruikt kunnen worden in de communicatie of bij het leren van een nieuwe taal.
Meertaligheid	Het naast elkaar bestaan van meerdere talen en taalvariëteiten binnen een samenleving, context of bij een individu.
Multimediaal	Het gebruiken van verschillende media. Bijvoorbeeld kranten, tijdschriften, boeken, posters, fotografie,

	televisie, films, video's, games internet en sociale media.
Multimodaal	Het combineren van meer dan één communicatiekanaal in een product. Bijvoorbeeld: geschreven teksten, gesproken teksten, gebaren, gezichtsuitdrukkingen, muziek en allerlei soorten beeldmateriaal zoals video's, animaties, illustraties en grafieken.
Non-fictie	Alle tekstvormen die op de werkelijkheid berustende feiten aanbieden, analyseren of interpreteren. Bijvoorbeeld: handleidingen, woordenboeken, documentaires, essays, schoolboekteksten of (auto)biografieën.
Perspectief	Zienswijze van de auteur, spreker of gesprekspartner, verschillende invalshoeken in de tekst, vertelperspectief.
Productieve taalvaardigheid	De vaardigheden spreken en schrijven.
Receptieve taalvaardigheid	De vaardigheden kijken, luisteren en lezen.
Register	Taalgebruik dat aan een bepaalde situatie is gebonden, zowel wat betreft woordkeuze als zinsbouw. Er zijn verscheidene registers, variërend van zeer informeel tot zeer formeel. De vijf belangrijkste registers zijn vulgair, informeel, neutraal, formeel, archaïsch.
Retorisch middel	Talig middel dat bijdraagt aan overtuigingskracht in spreken en schrijven. Bijvoorbeeld: stijlmiddelen, beeldspraak, ironie, verteltechnieken of woordkeuze.
Reviseren	De schrijver reflecteert op de tekst en herziet indien nodig de tekst of delen ervan. De revisies kunnen bijvoorbeeld betrekking hebben op: structuur, inhoud, formulering, spelling en interpunctie.
Standaard-nederlands	De gestandaardiseerde variant van het Nederlands die wordt onderwezen op scholen en wordt gebruikt door de autoriteiten en landelijke media in Nederland.
Taalbewustzijn	Expliciete kennis over taal, alertheid op de werking van taal en inzicht in hoe talen geleerd en gebruikt worden.

Taalconventie	Wat in een bepaalde context door de taalgemeenschap gebruikelijk en passend wordt gevonden in het taalgebruik.
Taalnorm	Van bovenaf of in een bepaalde context door de taalgemeenschap opgelegde regel voor taalgebruik.
Taalontwikkeling	Het proces dat doorlopen wordt bij het leren van een of meerdere talen.
Taalstatus	De positie die een taal inneemt in een bepaalde gemeenschap en de waardering die aan die taal wordt toegekend door een (inter)nationale overheid of gemeenschap.
Taalvariatie	Het bestaan van verschillen binnen een taal of binnen het taalgebruik van een individu.
Taalvariëteit	Een variant op een erkende taal die door een groep mensen gesproken of geschreven wordt. Bijvoorbeeld: dialecten, straattaal en jongerentaal. Elke taalvariëteit heeft een aantal opvallende eigen kenmerken, zoals eigen uitspraak, eigen woorden en grammaticaregels.
Talige identiteit	Taalgebruik dat een mens of groep mensen definieert en onderscheidt van anderen.
Talig repertoire	De talen/ taalvariëteiten, of woorden en uitdrukkingen daaruit, die een persoon passief of actief beheerst.
Tekst	Elke vorm van mondelinge, schriftelijke, digitale en multimodale communicatie, waarmee ideeën, ervaringen, gedachten, gevoelens, meningen en informatie door middel van taal worden weergegeven.
Tekstbegrip	De mate waarin de lezer betekenis verleent aan een tekst door teksten te begrijpen, interpreteren, integreren, evalueren en erop te reflecteren.
Tekststructuur	Ordering van inhouden, de relaties tussen die inhouden en de manier waarop die relaties worden gemarkeerd, bijvoorbeeld met signaalwoorden. In informatieve teksten komen vijf structuren veel voor: beschrijving, chronologie, oorzaak-gevolg, probleem-oplossing en vergelijking.
Verteltechniek	Techniek om een verhaal op te bouwen en te kleuren. Hiermee worden gebeurtenissen weergegeven en de aandacht en blik van de lezer of

	luisteraar gericht. Bijvoorbeeld: perspectief, verteltempo en verhaallijnen.

Als landelijk expertisecentrum richt SLO zich op de ontwikkeling van het curriculum in het primair, speciaal en voortgezet onderwijs in Nederland. We werken met het onderwijsveld aan de doelen, kaders en instrumenten waarmee scholen hun opdracht vanuit een eigen visie kunnen vervullen.

We brengen praktijk, beleid, maatschappelijke ontwikkelingen en onderzoek samen en stellen onze expertise beschikbaar aan onderwijs en overheid, bijvoorbeeld in de vorm van leerplannen, tools, voorbeeldlesmaterialen, conferenties en rapporten.

Bezoekadres
Stationsplein 1
3818 LE Amersfoort

Postadres
Postbus 502
3800 AM Amersfoort

T +31 (0)33 484 08 40
E info@slo.nl
W www.slo.nl

 [company/slo](https://www.linkedin.com/company/slo)
 [SLO_nl](https://twitter.com/SLO_nl)